Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

İdris YILMAZ[1]
Yakup AKYEL[2]

Geliş Tarihi: *22.05.2008* ***Yayına Kabul Tarihi:*** *03.08.2008*

ÖZET

Empati kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecidir. Bu nedenle, empati eğitim-öğretim faaliyetlerinde önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmakta ve özellikle spor etkinliklerinin empatik beceri ve eğilim düzeyleri yüksek, nitelikli, araştırıcı ve üretken eğitimciler tarafından uygulatılması sporun sağlıklı bir şekilde topluma yayılması açısından önemli görülmektedir. Bu araştırma, Beden Eğitimi Öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeylerinin, çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2006–2007 öğretim yılında Ahi Evran Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği bölümünden 196 öğrenci oluşturmuştur. Betimsel nitelikdeki araştırmada veri toplama aracı olarak Dökmen (1988) tarafından geliştirilen "Empatik Eğilim Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde aritmetik ortalama, standart sapma, ikili verilere ilişkin karşılaştırmalarda t testi ve çoklu karşılaştırılmalarda tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Araştırmada sonuç olarak beden eğitimi öğretmen adaylarının empatik eğilim puanlarının iyi düzeyde olduğu ve incelenen değişkenlere göre (cinsiyet, sınıf, yaş, sporla uğraşma düzeyi) farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Empati, Empatik eğilim, Beden eğitimi, Spor, Öğretmen adayı

Examination of Empatic Tendency Levels of Physical Education Candidates Teacher in Terms of Different Variables

ABSTRACT

Empathy is the process of setting yourself instead of someone else's place and comprehending everything from his point of view, Understanding and feeling his senses and thoughts correctly and conveying this state to him. That's why empathy appears to be a significant variable in educational activities. Especially, spreading the sporting activities into the society. Physical educators have high emphatic skills, emphatic lavels and their qualifications, research ability and production abilities are becoming important peculiarities. Sports activities that are applied by educators of high emphatic skills and tendency levels, qualified, researcher and productive are important to spread sports activities into the society. The aim of this research was to find out the level of empatic tendency of physical education candidate teachers in terms of different variables. The groups studied on was set up from 196 students of Ahi Evran University, School of Physical Education, Physical Education and Sport Teaching Department. In this descripte study, "Empatic Tendency Scale" developed by Dökmen (1988) has been used as a means of datum collector. Aritmetic mean, standart deviation have been used in data analysis, t test in double data comparisons and one way variance analysis in multiple comparissons. As a result of this study it has been found out that the empatic tendency level points of physical education candidate teachers are high and there are no differentiation according to the examined variants (sex, class, age, level of doing Sports).

Key Words: Empathy, Empatic tendency, Physical education, Sports, Candidate teacher

[1] Arş. Gör. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Beden eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü, Kırşehir. iyilmaz@ahievran.edu.tr

[2] Öğr.Gör., Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı, Kırşehir. yakyel@ahievran.edu.tr

GİRİŞ

Empati kavramı ile ilgili literatür incelendiğinde kavramının tarihsel süreç içersinde farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Fakat, meslek yaşamı boyunca empati konusunda çalışmalar yapan Rogers'ın 70'li yıllarda ulaştığı empati anlayışı, bugün konu üzerinde çalışan araştırmacıların çoğunun üzerinde uzlaştığı bir tanıma dönüşmüştür. Katı bir nitelik taşımayan söz konusu bu tanıma göre empati; "bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci" olarak değerlendirilmektedir (Dökmen, 2005).

Tanımdan da anlaşılacağı gibi empatinin bilişsel ve duygusal boyutu vardır. Bilişsel boyutunu düşünce, algı ve kavrama yetenekleri oluşturmaktadır. Ancak, bu boyutun empati için gerekli olmakla birlikte yeterli olmadığı ve empatinin duygusal boyutununda olduğu vurgulanarak başkasının duygusunu, yani ne hissettiğini anlama ve o duyguya uygun karşılık verebilmenin önemi vurgulanmıştır. Empatinin her iki boyutunun da yüksek düzeyde olması durumunda bireyin farkında oluş düzeyi artar ve istenilen düzeyde ilişki kurulur. Başka bir anlatımla, hem bilişsel hem de duygusal empati düzeyinin yüksek olması, karşımızdaki kişiyi anlamamızı olumlu yönde etkiler (Öz,1998).

Empati konusunda yapılan araştırmalarda, farklı etnik gruplara hoşgörü gösteren bireylerin empati düzeylerinin yüksek olduğu, empatik beceriye sahip bireylerin kendi davranışlarının nedenlerini olduğu kadar, başkalarının davranışlarının nedenlerini anlamakta da daha başarılı oldukları, empatik becerileri yüksek olan bireylerin daha fazla prososyal davranış özelliklerini gösterdikleri, saldırganlığın temel yapıları ile empati arasında negatif bir ilişki olduğu, insanla çalışan meslek üyelerinin empati yeteneklerinin bireysel farklılıkları anlamalarına yardımcı olduğu, bilişsel ve duygusal empati ile kişilik özellikleri arasında yakın ilişki olduğu, insanlarla doğrudan ilişkileri olan ve mesleki eğitimleri sırasında karşısındaki kişinin rolünü alabilmeyi başarabilmiş profesyonellerin diğerlerine oranla empatik becerileri daha yüksek bulunmuştur (Berger,1984: Bayam vd.,1993: Yüksel,2004). Bu araştırmalardan da anlaşılacağı gibi empati, bireyin sosyal yönünü geliştirici özelliklere sahiptir. Bu yüzden, bu davranışın toplumdaki tüm bireylere kazandırılması istendik bir durumdur. Bunu yapmak için öncelikle toplumun eğitim ihtiyacını karşılayan öğretmenlerin bu temel davranış özelliğini kazanması gerekliliği yadsınamaz bir gerçektir (Yavuzer vd., 2003).

Çünkü, eğitimin en genel amacı, bireyin yaratıcılığını, girişimciliğini, sorumluluk duygusunu ve liderlik özelliklerini geliştirmek, sosyalleşmelerini sağlamak, farklı kişilikteki insanlarla uyum içinde yaşayabilen ve dolayısıyla motivasyonu yüksek başarılı insanlar yetiştirmektir (Bilen,1990). Fakat, okullarımızda insan ilişkilerinin ve sınıf içi öğretmen öğrenci ilişkilerinin fazlasıyla yetkeci (otoriter) bir esasa dayandığı gibi yaygın bir inanç vardır. Bu durumun, öğrencinin kişilik gelişimi ve öğrenme çabasını olumsuz yönde etkileyeceği ve düşünce, duygu, davranış bakımından gelişimini zorlaştıracağı bilinen bir gerçektir (Oğuzkan,1981).

Bununla birlikte, eğitim sistemimizde öğretmen yetiştirme, öğrencinin sınıf ortamında konumu ve sınıf ortamının yapısına ilişkin araştırmalar 1960'lardan günümüze önem kazanmıştır. Nihayet 1991'de uygulanmaya başlanan kredili sistemle, programı merkez alan eğitim anlayışından öğrenciyi ve öğrencinin bireyselliğini merkeze alan eğitim anlayışına dönülmesi planlanarak uygulamaya geçilmiş ve öğrenci, aktif ve etkileşimli bir araştırmacı, problem çözen ve strateji geliştiren bir kişi haline getirilmeye çalışılmıştır. Bu eğitim anlayışında, plan ve programlar her öğrencinin kişilik özelliklerini, yeteneklerini ve ilgilerini etkilemeden olduğu gibi ve öğrencinin özelliklerini daha ileri ve üstün duruma getirmeye yardımcı olmak için yapılandırılır (Özgüven,1994;

Bilgen,1994). Bu duruma empatik sınıf atmosferinin katkı sağlayacağı araştırma sonuçlarıyla desteklenmektedir (Bloom,1976: Hall,1983: Senemoğlu,1987: Anderson,1989 Gömleksiz, 1994: Yeşilyaprak,1994). Bu araştırmalardan, Mc Donald ve Zaret'in empatik ilkelerin yer aldığı (empatik sınıf atmosferi) bir sınıfla söz konusu ilkelerin bulunmadığı bir sınıftaki öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada; empatik sınıf atmosferinin uygulandığı sınıfta bulunan öğrencilerin üretken, yaratıcı, araştırıcı, girişimci olmaları yanında, sentez yapma ve vardıkları sonuçların doğrularını görebilme gibi üst düzeyde zihinsel gelişim gösterdikleri; bu ilkelerin yer almadığı sınıflarda öğrencilerin edilgen, ezberci ve başkalarını memnun etme çabası içinde bulundukları gözlenmiştir (Akt. Kılıççı,1987).

Diğer yandan öğretmen ve öğrenci arasında iletişim çatışmalarının ve olumsuz iletişimin öğrenme ortamını olumsuz etkilemesinin yanında, taraflar arasındaki çatışmanın kişileşmesine ve derinleşmesine de yol açtığı söylenebilir. Öğrenci ve birey olarak öğretmenin bireysel ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmadığı bir ortamda öğrenmenin etkililiğinin azalacağı, öğrenme için yeterli zaman ve motivasyonun olmayacağı ise açıktır. Bu nedenle, doğrudan iletişim konusu ile ilgili olması bakımından empatik beceri ve eğilimlerle ilgili bireysel farklılıkları araştıran çalışmalara ihtiyacımız olduğu düşünülmektedir. Empatik eğilimler sadece sınıf iletişimini değil, öğretmenin çevre ve diğer öğretmenlerle ilişkileri üzerinde de etkilidir. Daha doyumlu ve nitelikli sosyal ilişkilerin ise, öğretmenlerin performansında ve iş doyumunda gerekse bir eğitim kurumu olarak okulların işlevlerinin yerine getirilmesinde olumlu katkılar sağlayacağı beklenebilir.

Öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeylerinin bilinmesinin; gerek üniversitelerde empatik beceri ve iletişim üzerine oluşturulacak eğitim programları, gerekse öğretmen olduklarında sınıf içi iletişim çatışmalarıyla baş edebilecekleri bir donanıma ve dolayısıyla bilgiye sahip olup olmamaları ile ilgili hizmet içi kurslara veri sağlama amacına da hizmet edebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle araştırmada, beden eğitimi öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri açısından farklılaşıp farklılaşmadıkları, cinsiyet, yaş, sınıf ve sporla uğraşma düzeyleri değişkenleriyle ilişkisi açısından incelenmiştir.

METARYAL ve METOT

Araştırmanın Deseni

Araştırma geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modeli (Büyüköztürk,2006) olan tarama modelinde desenlenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma 2006–2007 Öğretim yılında Ahi Evran Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümünde öğrenim gören 113'ü erkek ve 83'ü bayan olmak üzere toplam 196 öğrenci üzerinde yürütülmüştür.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak Dökmen (1988) tarafından geliştirilen "Empatik Eğilim Ölçeği" (EEÖ) kullanılmıştır. 20 maddeden oluşan ve olumsuz maddeleri ters yönde puanlanan beşli likert tipi ölçeğin puan ranjı 20–100 arasındadır. Toplam puan deneklerin empatik eğilim puanını ifade etmektedir. Puanın yüksek olması, empatik eğilimin yüksek olduğunu; düşük olması empatik eğilimin düşük olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Dökmen (1988) tarafından 70 kişilik bir öğrenci grubuna test-tekrar test yöntemiyle, üç hafta arayla yaptığı iki uygulanmasında elde edilen güvenirlilik katsayısı .82, deneklerin ölçeğin tek ve çift maddelerinden aldıkları puanlar arasındaki ölçeğin yarılanma katsayısı ise .86 dır. EEÖ'nin geçerlilik çalışmasında ise 24 kişilik

bir örneklem Edward Kişisel Tercih Envanteri'nin Duyguları Anlama bölümünden aldıkları puanlar arasındaki benzer ölçekler geçerliliği .68 olarak bulunmuştur. Ölçeğin araştırmacılar tarafından örneklem grubu üzerinde yapılan güvenirlilik çalışmasında Cronbach Alpha Katsayısı (n=110) .79 olarak bulunmuştur. Bu durum geçerliliği ve güvenirliliği yapılmış olan ölçeğin, empatik eğilim düzeyini ölçmede veri toplanma aracı olarak kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

İstatistiksel Analiz

Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel çözümleri için aritmetik ortalama, standart sapma ve cinsiyet, yaş, sınıf ile sporla uğraşma düzeyi değişkenlerine göre belirlenen empatik eğilim puanlarına ilişkin ikili karşılaştırmalarda ilişkisiz "t testi" ve çoklu karşılaştırmalarda "Tek Yönlü Varyans Analizi" kullanılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Öğretmen adaylarının empatik eğilim ölçeği puan ortalaması $\overline{X}$ = 71.50±7.52 olarak belirlenmiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puanın 100 olduğu ve bu değerin oldukça uygun seçeneği etrafında yoğunlaştığı göz önüne alındığında öğretmen adaylarının empatik eğilim puanlarının iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Bu sonuç, Erkmen'in (2007) beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada ($\overline{X}$ =71.33) elde ettiği sonuçla örtüşmektedir. Ayrıca, Avşar (2004) ve Tekin vd. (2006) beden eğitimi öğretmenlerinin sosyal beceri düzeylerini betimlemeye çalıştıkları araştırmalarda, beden eğitimi öğretmenlerinin başkalarının duyuşsal durumlarını empatik olarak ifade eden bireyler olarak tanımlamışlardır. Benzer şekilde, yapılan çalışmalarda farklı alanlardaki öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin yakın seviyelerde olması eldeki araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir (Duru,2002: Sayın,2003: Bulut,2004).

Tablo 1: *Cinsiyete Göre Öğretmen Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerine İlişkin Testi Sonuçları*

Cinsiyet	N	$\overline{X}$	S	t	p
Bayan	83	71.96	7.41	.853	.395
Erkek	113	71.04	7.63		

Tablo 1'deki empatik eğilim düzeyleri cinsiyete göre incelendiğinde bayan öğrencilerin $\overline{X}$ = 71.96±7.41 erkeklerin $\overline{X}$ = 71.04±7,63 puan aldıkları ve aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir [t(194)=.853; p>.05]. Buna rağmen azda olsa bayanların empatik eğilim puan ortalamasının erkeklerden daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuç Erkmen'in (2007) beden eğitimi ve spor yüksek okulu öğrencileri ile yaptığı çalışmanın bulgularıyla tutarlıdır. Literatür incelendiğinde, cinsiyetin empatik beceri üzerindeki etkisi ile ilgili farklı araştırma bulgularının olduğu görülmektedir. Bazı araştırmalarda cinsiyetin empatik beceri üzerinde farklılığa neden olmadığı (Dökmen,1987: Tanrıdağ,1992: Korkmaz,2001), bazı araştırmalarda ise farklılığın önemli ve bayanların lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Batson vd.1994: Nadler ve Nadler,1995; Şimşek,1995: Litvack vd.,1997: Gabay vd., 1988: Giesbrect,1998: Myyry ve Helkama,2001: Eisenberg vd.,2001: Schireman ve Gundy,2000: Duru,2002). Bu bulgu bayanların erkeklere oranla olaylara daha çok duygusal tepki gösterdikleri genel kabulune de uygundur (Dökmen,2005).

Tablo 2: *Yaş ve Sınıf Değişkenlerine Göre Empatik Eğilim Düzeylerinin Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları*

Değişkenler			N	$\overline{X}$	S	F	p
Yaş	**1**	18–20 yaş	58	69.47	7.65	2.971	.104
	2	21–23 yaş	91	72.05	7.18		
	3	24≥ yaş	47	72.69	7.54		
Sınıf	**1**	1.sınıf	46	70.96	7.35	.421	.738
	2	2.sınıf	58	71.15	7.52		
	3	3.sınıf	48	71.26	8.38		
	4	4.sınıf	44	72.56	6.88		

Tablo 2'deki çoklu değişkenlere göre empatik eğilim düzeylerinin farklılığına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde yaş değişkenine göre en yüksek ortalama değerin 24 yaş ve üzeri $\overline{X}$ = 72.69±7.54, en düşük ortalama değerin 18–20 yaş grubuna $\overline{X}$ = 69.47±7,65; sınıf değişkenine göre en yüksek ortalama değerin 4.sınıf $\overline{X}$ = 72.56±6.88 ve en düşük ortalama değerin 1.sınıf öğrencilerine = 69.47±7.35 ait olduğu görülmektedir. Ayrıca, yaş [$F_{(2-193)=}$2.971; p>.05] ve sınıf [$F_{(3-192)=.}$471; p>.05] değişkenlerine göre öğrencilerin empatik eğilim puanları istatistiksel olarak farklılaşmamaktadır. Yaş değişkeninde olduğu gibi sınıf düzeyi arttıkça empatik eğilim puanları da artmaktadır. Rogers empatik becerinin deneyimle geliştiğini ve herhangi bir öğrencinin öğretici ya da danışmanlarla bilişsel ya da yaşantısal eğitimle bu beceriyi öğrenilebileceğini belirtmiştir (Barak,1990). Ayrıca, empatinin kronolojik ve mental yaşla arttığı da (Carlozzi ve Liberman, 1983) ileri sürülmektedir.

Tablo 3: *Sporla Uğraşma Düzeyi Değişkenine Göre Empatik Eğilim Düzeylerinin Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları*

Değişkenler			N	$\overline{X}$	S	F	p
Sporla Uğraşma Düzeyi	**1**	Amatör	77	71.43	6.77	1.875	.135
	2	Profesyonel	34	73.66	7.16		
	3	Öğrenci	55	71.54	7.91		
	4	Rekreaktif	30	69.00	8.83		

Tablo 3'deki empatik eğilim puanlarının sporla uğraşma düzeyi değişkenine göre farklılığına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonucu incelendiğinde en yüksek ortalama değerin profesyonel spor yapan $\overline{X}$ = 73.66±7.16 ve en düşük ortalama değerin rekreaktif amaçlı spor yapan öğrencilere $\overline{X}$ = 69.00±8.83 ait olduğu ve empatik eğilim puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olmadığı görülmektedir[$F_{(3-192)=.}$135; p>.05]. Coopers ve Ogilvies araştırmalarında, sporcuların sporcu olmayanlara göre daha atılgan, cesur, sempatik, sosyal ilişkilerde daha girişken, benlik saygısı yüksek, iddialı, kendine daha güvenli ve dışa dönük olduklarını belirtmişlerdir (Akt. Çamlıyer,1984). Benzer şekilde Tiryaki ve arkadaşlarının (1991) çalışmasında

da spor yapanların yapmayanlara oranla daha dışa dönük ve duygusal olarak dengeli oldukları belirlenmiştir. Sporda başarılı olabilmek için rakibin ve takım arkadaşının ne yapacağını önceden tahmin etmek önemlidir. Bu yüzden sporcuların empatik eğilim ve becerilerinin yüksek olması beklenir (Rothstein,1981). Bu açıklamalara dayanarak eldeki çalışmanın örneklem grubunu oluşturan öğretmen adaylarının tamamının profesyonel, amatör, öğrenci ve rekreaktif amaçlı aktif olarak spor yaptığı göz önüne alındığında empatik eğilim puanlarının iyi düzeyde olması ve istatistiksel olarak farklılaşmaması doğal bir sonuç olarak kabul edilebilir.

SONUÇ

Beden eğitimi öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla planlanan bu araştırmada elde edilen sonuçlar bütün olarak değerlendirildiğinde; beden eğitimi öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeylerinin iyi seviyede olduğu ve cinsiyet, yaş, sınıf, sporla uğraşma düzeyi değişkenlerine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Empatinin etkili öğretimin ve iletişimin önemli bir özelliği olduğu dikkate alındığında beden eğitimi öğretmen adaylarını için elde edilen bu sonuçlar sevindiricidir. Özellikle Amerika'da eğitim programının önemli bir parçası olarak iletişim becerileri eğitimine önem verildiği bilinmektedir (Warner, 1984). Ülkemizde de öğretmen yetiştiren programlarda etkili iletişim becerileri dersinin 2006–07 öğretim yılından itibaren zorunlu ders olarak konulmasının öğretimi daha etkin kılacağı ve öğrenci-öğretmen etkileşimini olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Çalışmada kullanılan empatik eğilim ölçeği sadece günlük yaşamdaki potansiyel empatik davranışta bulunma eğilimini ölçmektedir. Öğretmen adaylarının empatik beceri, iletişim yeterlilikleri, sosyal beceri, uyum düzeyleri ve empatik sınıf atmosferi konusunda yapılacak araştırmaların, üniversitelerde bu alanlarda oluşturulacak eğitim programlarına ve öğretmenlik yaşamlarındaki hizmet içi kurslara katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında spor ortamında empati konusunda yapılacak araştırmaların sporda şiddet ve fanatizmin azaltılmasına yönelik ipuçları sağlayabilir.

KAYNAKLAR

Anderson, W. L. (1989). The Effective Teacher, Mac Grow-Hill Book Company, New York.

Avşar, Z. (2004). Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin Sosyal Beceri Düzeylerinin Belirlenmesi, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 17(2) , 111–130.

Batson, C. D. Early, S. Salvarani G. (1997). Perspective Taking: Imagining How Another Feels Versus Imagining How You Would Feel, *Personality and Social Psychology Bulletin*. 23, 751–759.

Barak, A. (1990). Counselor Training in Empathy by A Game Procedure. *Counselor Education and Supervision*. 29, 170–178.

Bayam, G. Şimşek, EU. Dilbaz, N (1993). Üç Farklı Meslek Grubunda Empatik Beceri Düzeylerinin Karşılaştırılması, *Kriz Dergisi*. 3 (1–2),182–184.

Berger, D. (1984). On the Way to Empathic Understanding. *American Journal of Psychotherapy*. 28(1),111–119.

Bilgen, H. N. (1994). Çağdaş ve Demokratik Eğitim; Ders Geçme ve Kredi Uygulaması, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Bilen, M. (1990). Plandan Uygulamaya Öğretim, 2. Baskı, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. Ankara.

Bloom, B.S. (1976). Human Characteristics and School Learning, Mc. Grow Holl, New York

Büyüköztürk, Ş. (2006). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, 6.Baskı, Pegem yayınları, Ankara

Carlozzi, A.F. Liberman, D.B. (1983). Empathy and Ego Development, *Journal of Counseling Psychology*. 30(1), 113–116.

Çamlıyer, H. (1984) Sporcularda Stres ve Stres Yaratan Faktörlere Göre Yaşanma Biçimleri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Dökmen, Ü. (1988). Empatinin Yeni Bir Modele Dayandırılarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 21(1–2), 155–190.

Dökmen, Ü. (1987). Yüz İfadeleri Konusunda Verilen Eğitimin Duygusal Yüz İfadelerini Teşhis Becerisi ve İletişim Çatışmalarına Girme Eğilimi Üzerine Etkisi, *Psikoloji dergisi.* 6(21), 75–80.

Duru, E. (2002). Öğretmen Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Psikososyal Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Pamukkale Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(12), 21–34.

Erkmen, G. (2007). Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda Öğrenim Gören Öğrencilerin Empatik Eğilimlerinin Sporda Tercih Ettikleri Liderlik Davranışları ile Karşılaştırılması, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Eisenberg, N.Zho, Q. Koller, S. (2001). Brazilian Adolescents' Prosocial Moral Judgment and Behavior: Relations to Sympathy Perspective Taking, Gender Role Orientations, and Demographic Characteristics, *Child development*, 72(20), 518–534.

Gabay, R. Ochion, Y. Korniol, R. (1998). Is Gender or Gender Role Orientation a Sex Roles Better Predictor of Empathy in a Adolescence? ,*A journal of Research*. 39, 1–20.

Gömleksiz, M. (1994). Kubaşık Öğrenme Yönteminin Demokratik Tutumlar ve Erişiye Etkisi, *II. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*. Ankara.

Hall, E.C. (1983). Human Relations in Education Rutledge, New York.

Kılıççı, Y. (1987). Okulda Ruh Sağlığı, Şafak Ofset, Ankara.

Korkmaz, H.N, Şahin. E. Kahraman. M. Öztürk, F. (2001). Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Öğrencilerinin Empatik Becerilerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması, *II. Uluslar arası Spor Psikolojisi Sempozyumu*, İzmir.

Litvack, W. McDougall, D. ve Romney M.D. (1997). The Structure of Empathy During Middle Childhood and ıts Relationship to Prosocial Behavior, Genetic, *Social and General Psychology Monographs*.123(30), 303–324.

Myyry, L. Helkama, K. (2001). University Students Value Priorities and Emotional Empathy, *Education Psychology*. 21(1), 28–40.

Nadler, K.L. Nadler, B.L. (2000). Out of Class Communication Between Faculty and Students: a Faculty Perspective, Communication Studies, *West Lafayette.* 51(2), 176–188.

Oğuzkan, T. (1981). Türkiye'de Ortaöğretim ve Sorunları, Altın Matbaacılık, İstanbul.

Öz, F. (1998). Son Sınıf Hemşirelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri, Empatik Becerileri ile Akademik Başarı Arasındaki İlişki, *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi.* 2(2), 21–29.

Özgüven, İ. E. (1994). Uygulanan Ders Geçme ve Kredi Sistemine İlişkin Öğretmen ve Öğrencilerin Görüşleri, *II. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi. Ankara.*

Rothstein, A.L. (1981). Motor Learing: Reston, American Alliance for Health. Physical Education.

Sayın, S. (2003). Farklı Programlarda Okuyan Öğretmen Adayı Üniversite Öğrencilerinin Empatik Eğilimi, Öğretmenlik Mesleğine Tutum ve Mesleki Benlik Saygısı, *S.D.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi.* 12(2), 329–340.

Schierman, S. Gundy, V.K. (2000). The Personal and Social Links Between Age and Self-reported Empathy, *Social Psychology Quterly.* 63 (2), 152–174.

Senemoğlu, N. (1987). Sınıfiçi Öğretmen Davranışları Üzerine Bir Araştırma, *Eğitim ve Bilim.* 64, 23–28.

Şahin, M. (1997). Üniversite Sınıf Atmosferinin Algılanan Empatik İletişim Düzeyleri Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Şimşek, E.U. (1995). Öğretmen ve Öğrencilerin Empatik Tepkileri ile Öğrencilerin Kendilerine Verilmesini İstedikleri Empatik Tepkilerin Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Tiryaki, Ş. Erdil, G. Acar, M. Emel Y. (1991). Sporcu ve Sporcu Olmayan Gençlerin Kişilik Özellikleri, *SHB*. 26(1), 19–23.

Tekin, M. Bayraktar, G. Yıldız, M. Katkat D. (2006). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Çeşitli Değişkenler Göre Sosyal Beceri Yeterlilik Düzeylerinin İncelenmesi, *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(1), 43–59.

Warner, R. E. (1984). Can Teachers Learn Empathy?, *Education Canada.* 17(5),39–41.

Watson, R.J. Biderman, M.D. Sawrie, M.S. (1994). Empathy, Sex Role Orientation, and Narcissism, Sex Roles, *A Journal of Research*.30 (9–10), 701–724.

Yeşilyaprak, B. (1994). İşbirlikli Öğrenme ve İnsancı Eğitim Anlayışı, *II. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, Ankara.